

Bøe, T. D., Lidbom, P. A. & Winterstø, W. (2025). Psykososialt arbeid sekund for sekund: Livliggjørende øyeblikk og dialoger med smutthull. I A. J. W. Andersen & S. H. Haugland (Red.), *Perspektiver på psykososial helse* (s. 305–321). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa550218>

Kapittel 18

Psykososialt arbeid sekund for sekund

Livliggjørende øyeblikk og dialoger med smutthull

Tore Dag Bøe, Per Arne Lidbom og Wenche Winterstø

I dette kapittelet vil vi presentere en utforskning av en konkret samtale mellom «Sophia», en 15 år gammel jente, og «Malin», en psykisk helsearbeider ved en kommunal tjeneste. Utforskningen er inspirert av ideer og begreper fra sosiologien til Johan Asplund og filosofien til Mikhail Bakhtin, som viser hvordan våre menneskeliv blir til i en mangfoldig vev av dialoger og responser. Basert på utforskningen foreslår vi at psykososialt helsearbeid kan forstås som et arbeid for å *skape sosiale rom som er livliggjørende*. Det kan samtidig være en fare for at disse sosiale rommene fanger oss, eller bryter oss ned, derfor blir det nødvendig også å *skape smutthull der en kan tre inn og ut av de sosiale rommene*.

Psykososialt helsearbeid som livliggjøring

Innen psykososialt arbeid er det en økende oppmerksomhet og interesse for hvordan kropp, psyke og omgivelser må sees i sammenheng. Så la oss begynne med et lite tankeeksperiment: En kunne si at *helse* handler om at vi er levende og beveger oss, og at den kroppen vi er, er virksom og fungerer godt nok i samspill med andre og omgivelser. Helse handler da om vår vitalitet, eller vår *livlighet* kunne en også si. Videre kunne en si at denne livligheten vår i stor grad har sitt utspring i sosialt samspill med andre. Dermed blir også helsen grunnleggende sosial fordi vår livlighet vil ha sin kilde i sosial responsivitet.

Etymologisk betyr helse å *gjøre hel*¹. Med en liten omformulering kunne vi kanskje si at helse betyr å *livliggjøre*. Da vil helsearbeid handle om hvordan vi livliggjør hverandre, og hvordan dette kan skje i samspill. Denne livligheten inkluderer hele det mangfold og den kompleksitet vi er som kropp, en myriade av responsiv aktivitet og bevegelse som utgjør vår livlighet, vårt liv: hele vår nevrobiologi, vårt hjerte og blodomløp, vår pust, våre muskler, armer og bein, med sine bevegelser og gester, blikket, stemmen og ikke minst ansiktet med alle sine variasjoner av uttrykk. Hvis helsearbeid slik handler om hvordan denne livliggjøringen kan skje (eller ikke skje), så vil søkelyset

1 Etymologi er læren om ords opprinnelse. Her er kilden vi her har brukt: <https://naob.no/ordbok/helse>

uunngåelig rettes mot kvalitetene i samspillet mellom oss mennesker. Her ser vi at et skille mellom somatisk-kroppslig helse og psyko-sosial helse går mot en utviskelse. Fordi det (psyko-)sosiale liv er uløselig innvevd i vår kroppslige responsivitet, og vår kroppslige vitalitet er uløselig innvevd i det (psyko-)sosiale liv. Uhelse vil da handle om mangel på livliggjørende samspill eller om sosialt samspill som bryter oss ned.

Disse sosiale rommene vi er avhengig av for helse, for livliggjøring, finnes i ulike mellommenneskelige møter og sosiale arenaer: i *nære relasjoner* som barn-foreldre, familie, på *sosiale arenaer* som venner, på *offentlige arenaer* som skole, arbeid og videre til *samfunnet* der vi er borgere med ulike plikter, rettigheter og roller. Her står våre liv på spill: Vi beveger og beveges, vi berører og blir berørt, lever og blir belivet.

Disse innledende refleksjonene er for det meste våre egne fabuleringer slik de kom frem i våre samtaler underveis i studien. Men samtidig er det klart at ideene er i tråd med relasjonell og kontekstuell helse- og sykdomsteori slik vi f.eks. finner i perspektivene utviklet av Kirkengen og Næss (2021), som viser hvordan krenkelse, både fysisk og sosial, fører til sykdom, eller hos Gannik (2002), som viser hvordan sykdom utvikles og formes gjennom mellommenneskelig interaksjon i sosialt hverdagsliv (s. 25). Mer positivt beskriver Kristoffersen (2006) helsens sammenhenger og peker på hvordan rytmene, kroppslige og sosiale, spiller en vesentlig rolle for helsen vår. Videre er våre innledende refleksjoner kanskje enda mer inspirert av mer allmenne dialogiske menneskesyn slik vi kan finne dem hos for eksempel filosofene Bakhtin (1984), Levinas (1985) og Buber (1992), og mer konkret i intersubjektive perspektiver innen psykologi (Stern, 2007; Trevarthen & Aitken, 2001) og i sosial antropologi (Ingold, 2017).

Slike relasjonelle og dialogiske syn på menneskeliv og helse ble også sentralt i vår studie. Konkret valgte vi ideer og begrep fra filosofen Mikhail Bakhtin (1895–1975) (Bakhtin, 1984; 1990) og sosialpsykologen Johan Asplund (1937–2018) (Asplund, 1987). Vi ønsket å ta med oss noen av deres ideer i en utforskning av et konkret møte mellom en jente og en hjelper. Hensikten med studien er å bringe frem nye beskrivelser og innsikter i hva det er som kan være virksomt i de menneskemøter som vel alltid vil være i hjertet av psykososialt helsearbeid. Mer konkret formulerte vi følgende problemstilling: *Hva er de betydningsfulle aspekter i samspillet som finner sted i psykososialt helsearbeid, og hvordan kan vi beskrive og forstå hvordan disse aspektene virker sammen?*

En studie av et møte mellom en jente og en hjelper

Samtalen vi undersøkte er hentet fra empirien i master-studien til Winterstø (2020), der ulike møter mellom ungdom og hjelpere ble filmet, og der de som var med i møtet også ble intervjuet i etterkant om møtet. Disse intervjuene ble gjennomført etter metoden «stimulated recall» (Nind, 2016; Lysberg, 2021). Det vil si at intervjuene ble gjennomført med utgangspunkt i at informantene så filmen sammen med Winterstø og ble invitert til å peke ut sekvenser som de anså som særlig betydningsfulle, og å reflektere over det de så.

For denne studien valgte vi ut én samtale der en jente på 15 år møter en psykisk helsearbeider ved en kommunal tjeneste. Etter gjennomsyn flere ganger var det særlig én sekvens vi ble spesielt interessert i, en sekvens både jenta og psykisk helsearbeider også hadde pekt ut som betydningsfull. Sekvensen ble så analysert sammen med de transkriberte intervjuene av både jenta og psykisk helsearbeider.

For å kunne fange opp aspektmangfoldet i møtet brukte vi en forsknings-tilnærming som kalles multimodal interaksjonsanalyse (Pirini, Matelau-Doherty & Norris, 2018; Stivers & Sidnell, 2005). Multimodal interaksjonsanalyse har som utgangspunkt at menneskelig sosialitet utspiller seg konkret gjennom «en jevn strøm av meningsfulle ansiktsuttrykk, gester, kroppsstillinger, hodebevegelser, ord, grammatiske konstruksjoner og prosodiske² kon- turer» (Stivers & Sidnell, 2005, s. 1, vår oversettelse). Her er en altså ikke bare interessert i meningsinnholdet i det som sies, men forskningsmetoden har til hensikt å synliggjøre hvordan mellommenneskelige møter alltid er komplekse og mangfoldige interaksjoner der det kroppslige og materielle også er helt sentralt (Pirini et al., 2018, s. 647).

Mer konkret anvendte vi særlig tre modaliteter utviklet i en tidligere studie (Bøe et al., 2015; Lidbom, Bøe, Kristoffersen, Ulland & Seikkula, 2014) som analytiske «briller». For det første så vi etter *hva som ble sagt* i samtalen, innholdet, gjennom *den hermeneutisk-meningsskapende modalitet*. For det andre så vi etter *det kroppslige samspillet* gjennom *den kroppslige-vitale moda- liteten*. I tillegg så vi etter noe som er litt vanskeligere å sette ord på hva er, men vi så etter hvordan deltakerne kunne tre frem som unike subjekter. Dette

2 Prosodi er læren om rytme, stemmefarge, tonehøyde, pauser m.m. i talen (<https://naob.no/ordbok/prosodi>).

kunne handle både om hvordan møtet ser ut til å gi deltakerne et personlig ansvar for den andre (etikk), og om hvordan møtet utfordrer dem til å tre frem gjennom personlige valg som møtet tvinger frem (eksistens). Dette omtaler vi som *den etisk-eksistensielle modaliteten*.³ Det er verdt å merke seg at det ligger i selve ordet eksistere at dette kan forstås konkret og kroppslig fordi ordet opprinnelig betyr å «ta et steg ut» eller «å tre frem» (ex=ut, sistere=ta et steg) (Oxford Online Dictionary, 2020).

Gjennom denne tilnærmingen arbeidet alle forfatterne med film av den utvalgte sekvensen og intervjuer, hver for seg og sammen. Vi så gjennom sekvensen flere ganger og noterte ned det vi la særlig merke til, og passet på å være oppmerksom på både kroppenes *bevegelser* (hele kroppen, armer, blikk, ansiktsuttrykk m.m.), *måten* det ble *snakket* på (volum, tone, hastighet m.m.), men også *innholdet* i det som ble sagt. Vi så også sekvensen uten lyd flere ganger for bedre å kunne legge merke til det kroppslige samspillet. Deretter så vi sekvensen om igjen, nå *med* lyd, for å sammenholde det kroppslige med innholdet i det som ble sagt. Denne analysen av filmen gjorde vi i en kombinasjon med også å analysere intervjuene der jenta og hjelperen beskrev hvordan de opplevde samtalen og særlig denne sekvensen.

Å skape livliggjørende rom med smutthull – der vi eksisterer gjennom å tre inn og tre ut

I utforskningen ble vi særlig opptatt av at samtalen ikke bare fløt jevnt og sammenhengende, men den inneholdt også det vi oppfattet som brudd eller «usammenheng». I våre funn ønsket vi å synliggjøre denne vekslingen mellom på den ene siden en responsivitet som fløt fint og sammenhengende der «det ene førte til det andre», og på en andre siden brudd og mangel på sammenheng som gav muligheter for noe nytt ved at «det ene ikke nødvendigvis trengte å føre til det andre». Vi foreslo at følgende funn-formulering kunne uttrykke dette: *Å skape livliggjørende rom med smutthull – der vi kan*

3 I studien vi viser til her hadde vi kalt de tre modalitetene for *det etiske aspektet*, *det ekspressive aspektet* og *det hermeneutiske aspektet*. Vi har altså endret litt på ordlyden her.

eksistere gjennom å tre inn og tre ut av dette rommet. Videre antyder denne formuleringen en slags *livliggjørende, eksistensiell og sosial «loop»* som kunne uttrykkes gjennom følgende tre vendinger:

1. *nødvendigheten av være i livliggjørende responsivitet, og*
2. *nødvendigheten av kunne å tre ut av responsiviteten, men uten å forbli utenfor, og derfor*
3. *nødvendigheten av å kunne tre inn igjen i responsiviteten.*

Vi vil videre ikke ta for oss disse tre vendingene hver for seg, men med utgangspunkt i en utvalgt sekvens på 17 sekunder vise hvordan dette kan utspille seg gjennom et modalitetsmangfold i samspillet. Vi vil i presentasjonen også vise hvordan vi brukte ideer fra Bakhtin og Asplund aktivt i analysen.

Pang! «Men jeg skal på den plassen jeg hater i desember!»⁴

Vi vil begynne med å gjengi transkripsjon av hele sekvensen, som varer ca. 17 sekunder. Det er altså en psykisk helsearbeider, som vi har valgt å kalle «Malin», som er i samtale med ei jente på 15 år, som vi har valgt å kalle «Sophia». Sekvensen begynner 2 minutter og 56 sekunder ute i samtalen:

Malin: Det er jo om å gjøre å ta med seg de erfaringene, og prøve å finne ..., [lener seg litt mot Sophia med et smilende ansikt] men det hører jeg jo at dere har gjort!. (02:58)

Sophia: [nikker] Ja [med lys, lett tone, de smiler og har blikkontakt]. (2:59)

Malin: Alt dere kan! [i en lys tone, raskt, samtidig som hun med kroppen liksom «rister løs» der hun sitter ved å lene seg bakover og noe opp og vri på skuldrene og så finne tilbake til sin posisjon i stolen og så vender/bøyer seg nærmere mot Sophia med et smilende ansikt og ler litt.] (03:00)

4 Ikke eksakt, men et kondensert sitat.

Sophia: Ja! [gjør en liknende rask bevegelse med kroppen, der hun også på en måte «rister løs», «kaster» seg litt bakover i stolen med en gyngende bevegelse og faller så tilbake i samme posisjon i stolen.] (03:02)

Malin: [gjør så igjen en liknende rask bevegelse med kroppen, smiler og finner en ny kroppsstilling i stolen.] (03:03)

Sophia: [Smiler, men går så ut av blikkontakt med Malin, ser ut i rommet og sier plutselig, som et «pang!»:] Men jeg skal på sykehuset i desember, da! [Et helt nytt tema i samtalen og tonen forandrer seg brått, hun legger trykk på hvert enkelt ord og der rytmen er saktere og jevn og bygger opp under hvert ord. Hun søker blikkontakt med Malin igjen. I løpet av denne setningen er smilet helt borte] (03:04)

Malin: [Ansiktsuttrykket skifter fra å være smilende til vennlig nøytralt/alvorlig.] Ja, for å få tilbakemelding? [Stemmen går ned i volum. Rytmen er langsommere.] (03:07)

Sophia: Eller jeg skal ikke på sykehuset. Jeg skal til den andre plassen. (03:11)

Malin: Den du liker? (03:12)

Sophia: Den jeg hater! [med trykk på hater. Ser ut i rommet og går ut av blikkontakt med Malin] (03:13)

Malin: [stønner lett, puster tungt ut, lukker øynene, åpner øynene igjen og sier:] Ja (03:14)

Sophia: Ja. (03:15)

Slik vi ser det, viser sekvensen hvordan samtalen skaper et livliggjørende rom (den kroppslig-vitale modaliteten) for jenta, «Sophia» (og for psykisk helsearbeider, «Malin»), som topper seg idet vår sekvens begynner ved at Malin anerkjennende utbryter «Alt dere kan!» (den hermeneutisk-meningsskapende

modaliteten). De har frem til dette punktet i samtalen snakket sammen med en relativt god og jevnt flytende responsivitet der Malin har ledet an og spurt Sophia om noen utfordringer på skolen. Det kommer frem at Sophia, sammen med moren, har håndtert utfordringene fint. Det er da Malin stopper midt i sin egen setning (02:56: «[...] prøver å finne ...»), for å gå over til å skryte og utbryter «Alt dere kan!». I akkurat dette øyeblikket la vi også særlig merke til hvordan kroppene deres beveget seg. Det vi oppfattet som en form for «riste-løs-bevegelser» hos Malin, ser ut til å forplante seg over i Sophia, som gjør liknende bevegelser, og deretter går bevegelsene tilbake til Malin.

Responsivitet og dialog – der menneskeliv opprinner

En kunne si at Sophia og Malin gir liv til hverandre, de beveger hverandre, bokstavelig talt, i en livliggjørende responsivitet. Når vi ser det slik, så er dette inspirert av Bakhtin sin dialogiske verdensanskuelse der han foreslår at menneskelig liv, i alle sine aspekter, er avhengig at vi er i dialog med andre (Bakhtin, 1984; 1990). Det er her viktig å merke seg at hos Bakhtin handler dialog om mye mer enn samtale forstått som meningsutveksling. Dette ser vi for eksempel ved måten Bakhtin gjør *stemmen* helt sentral på i sin dialogfilosofi (Bøe, 2013). Stemmen er kropp, og gjennom stemmen deltar vi i livet med vår uttrykksfullhet. For Bakhtin blir ikke bare hvordan vi oppfatter og tenker om livet (vår bevissthet) til gjennom dialog, men også hvordan vi beveger oss og er vitale har sitt utspring i vår deltakelse i dialoger gjennom hele livet:

Two voices is the minimum for life. [...] To live means to participate in dialogue. [...] In this dialogue a person participates wholly and throughout his whole life: with his eyes, lips, hands, soul, spirit, with his whole body and deeds. [...] When dialogue ends, everything ends. (Bakhtin, 1984, s. 252 og 293)

Kanskje det vi oppdaget og ønsker å vise fra vår analyse av møtet mellom Sophia og Malin er nettopp hvordan det «å leve er å delta i dialog» skjer konkret i deres møte. Vi så hvordan Sophia og Malin kommer til live i møtet gjennom å bli engasjert med sine blikk, ansikt, hender og hele kroppens bevegelser i samspillet dem imellom. Vi ser i det 17 sekundene hvordan møtet er livliggjørende øyeblikk for øyeblikk, sekund for sekund.

I et sosiologisk perspektiv introduserer Asplund (1987) på liknende vis sosial responsivitet som det helt fundamentale aspekt ved menneskers liv. Sosial responsivitet mellom mennesker (ikke individet) er utgangspunktet for enhver studie av mennesket og det sosiale. Denne responsiviteten er elementær, sier Asplund. Det vil si at den kommer av seg selv og er ikke noe vi må lære (s. 13). Asplund utvikler sine ideer i kritisk opposisjon til en sosiologi som, for det første, tar utgangspunkt i forestillingen om at individet kommer først og så inngår det i sosiale sammenhenger, og, for det andre, en sosiologi som blir abstrakt fordi den er opptatt av roller og strukturer på måter som fjerner seg fra livet slik det leves i konkrete situasjoner av kroppslig liv. Responsiviteten er alltid konkret og kroppslig med «färg, form och lukt, utstrekning og vikt» (s. 156), sier Asplund. Vi får liv og form gjennom svar og gjensvar i det konkrete kroppslige samspillet med andre.

Kanskje det vi oppdaget og her vil vise i vår analyse av møtet mellom Sophia og Malin, nettopp er hvordan den sosiale responsiviteten – som alltid er konkret og kroppslig – er et fundamentalt utgangspunkt for hvordan deres liv, deres vitalitet, blir formet. I de 17 sekundene ser vi et eksempel på hvordan en slik livliggjørende responsivitet kan utspille seg, sekund for sekund, i et møte med en jente og en profesjonell som prøver å hjelpe.

Sophia trenger et smutthull, og hun får det

Tilbake til vår analyse av samtalen. I det samme øyeblikk som de begge er særlig livliggjorte i møtet og ser ut til å bevege hverandre (03:03 i sekvensen), så ser vi også en form for brudd der Sophia trer inn med noe nytt. Dette nye handler både om et nytt tema/innehold (03:04, om stedet hun vil slutte å gå til), men også en ny vitalitetsform der hun går ut av øyekontakt med Malin, ser ut i rommet, ansiktet blir brått alvorlig og stemmen får en annen tone og rytme.

Det er som om det er en sammenheng mellom det som skjer gjennom deres kroppslige bevegelser (den kroppslig-vitale modaliteten), og i det som blir sagt innholdsmessig (den hermeneutisk-meningsskapende modaliteten): Samtalen løser seg litt opp, den «rister seg litt løs» fra de ordene som til nå har handlet om skolen, og åpner for mulig nytt tema. Så ser vi dette også i det kroppslige. Bevegelsene som de begge gjør i responsiv veksling, frem og tilbake har bokstavelig talt karakter av å riste løs kroppslig. Og kanskje en kan forstå det vi ser som et frigjørende brudd (rister løs) både hermeneutisk

og kroppslig, fra det som har vært? Noe nytt kan da gis plass. Et brudd blir mulig der Sophia kan tre inn med både en ny vitalitetsform, med et nytt tema og med sin egen eksistens (den etisk-eksistensielle modaliteten).

Om vi ser modalitetene i sammenheng, kunne vi kanskje tillate oss å tenke noe a la dette: Samtalen har ført dem frem til en responsivitet ladet med verdsetting, glede, og der en god påkobling har oppstått (den kroppslig-vitale modaliteten). Fra dette gode øyeblikk i samtalen blir det mulig for Sophia å ta et sprang inn i et nytt og vanskelig tema som hun vil snakke om (den hermeneutisk-meningsskapende modaliteten). Samtalen byr på en åpning, og hun våger å velge å tre inn i den (etisk-eksistensiell modalitet). Dette skjer gjennom frakobling, et brudd, i forhold til den form og flyt som samtalen er i, men der det kanskje finnes et overskudd av god responsivitet som gjør dette til et mulig øyeblikk. Sophia tør, hun tar sjansen.

Subjektet – Sophia – blir til ved å tre ut, og så inn igjen

Både Bakhtin og Asplund peker altså på at vi som mennesker får liv gjennom at vi responderer på andre, og at andre responderer på oss. Forskningen og litteraturen som bruker deres ideer, ser som regel ut til å legge hovedvekten på dette. Men det er her vi mener at en nærmere lesning av dem gir en mer nyansert forståelse: Asplund introduserer motstykket til sosial responsivitet, *asosial responsløshet*, som et avgjørende aspekt som må til for at vi kan bli til det han kaller *individualitetsformer* (Asplund, 1987, s. 12, se også Bøe, Larsen, & Topor, 2021). Utgangspunktet er altså at vi har en spontan tilbøyelighet til å respondere på dem som kommer oss i møte, men for å bli en individualitetsform er det nødvendig å begrense den altomfattende tilbøyeligheten til å respondere. Det er gjennom vår mulighet til å bryte med den elementære responsiviteten og å være responsløs at vi kan bli til individualitetsformer. Liv, for å bli menneskelig, personlig, liv, kan ikke være (blinde) responser, men må gå via en form for asosialitet der vi så velger hvordan vi går tilbake til sosialiteten. Vi blir individualitetsformer først gjennom en slik veksling mellom nødvendig responsivitet og nødvendig responsløshet (Asplund, 1987, s. 32).

Med Asplund kunne en kanskje si at Sophia i et øyeblikk adskiller seg fra samtalen og er *responsløs* i forhold til det Malin har sagt, for så å kunne komme inn igjen med noe helt annet som hun har på hjertet. Med det antar

hun også en *individualitetsform*, hun «roper» ut det hun har på hjertet som en respons på noe annet enn det siste som er sagt i samtalen.

Også hos Bakhtin finner vi denne ideen om at vi for å bli et subjekt (Bakhtins begrep som kan liknes med Asplunds «individualitetsform») må kunne adskille oss fra dialogens formende krefter. Om vi sammenfaller med andre i dialogen, så opphører vi også å være subjekter. Bakhtin advarer derfor mot en kollaps inn i fellesskap og rytme: «We need to resist a collapse into communality and rhythm. [...] In rhythm I am not aware of myself» (Bakhtin, 1990, s. 119).

Ifølge Bakhtin (1990) er det altså en fare for at vi kan sammenfalle med dialogenes rytmer på en måte som gjør av vi mister oss selv og vår frihet. Derfor må vi motstå å bli fullstendig *rytmisert* («rhythmized») (s. 119). Bakhtin sier at subjektet, for å være et unikt subjekt, må være *ekstra-rytmisk* («extrarhythmic») (s. 119). «Ekstra» betyr i denne sammenhengen «utenfor», subjektet kan altså ikke eksistere innenfor fellesskapets totale rytmer, det må (også) være utenfor. Vi finner altså en idé hos Bakhtin om at vi må passe oss for å miste oss selv i rytme og fellesskap. Det kan være noe «fangende», og til og med utslettende, i samspillet med andre når våre responser styres av det vi ser og hører fra andre, og andres responser styres av det de ser og hører fra oss. Dette samspillet vil kunne anta en rytme, kunne en si, hvor vi kan bli fenget og fanget og risikerer å fortape oss i dette samspillets rytme.

Altså blir vi levendegjort gjennom dialogenes samspill og rytmer, men samtidig så er det kun gjennom brudd med dette samspillet og rytmen at vi kan ta et sprang fra det å bare være en sosial formasjon til å eksistere som subjekter. Bakhtin sier at vi for å eksistere som subjekt er avhengig av at dialogene også har det han kaller *smutthull* («loopholes») (s. 40) ut av dialogene. Et slikt smutthull gjør det mulig å ta et steg ut av det vi befinner oss i og blir formet av. Bare fra denne utvendigheten vis á vis dialogen kan en ta et eksistensielt steg inn i dialogen igjen som et unikt subjekt og skape noe nytt i den dialogiske formasjonen.

Med Bakhtin kunne en si at Malin passer på at samtalen ikke blir for sterk og førende, men hele tiden sørger for at der finnes *smutthull* der Sophia kan komme inn, eller gå ut, av samtalen. Med Bakhtin kunne en si at Sophia her trer frem som subjekt gjennom brudd med rytmen i samspillet, hun er *ekstrarytmisk*, hun er ikke (fullstendig) fenget og fanget av rytmen i responsiviteten. Hun blir til og tar nye steg gjennom dette bruddet.

Hjelp av Sophia og Malin til å forstå hva som skjer i møtet

I intervjuet med Sophia får vi også hjelp av henne til å se hva som skjer i denne sekvensen som også hun har pekt ut:

Jeg blir nokså glad (om at Malin sier «Alt dere kan!» 03:00). Vi går fra å være glad, tilbake til det seriøse. [...] Jeg er faktisk ganske sjenert med en gang jeg kommer, men når vi begynner å snakke og komme inn i det, da tør jeg å si det jeg hadde tenkt å si. [...] Malin klarer å [...] hjelpe meg til å klare å få ut mer av det som jeg har på hjertet og egentlig vil si. [...] Fordi jeg har, jeg har jo egentlig bare lyst til å rope det ut. Men jeg tør ikke.

Det Sophia her sier, peker på at det er dette øyeblikket de har nådd frem til der hun blir «nokså glad», som også er akkurat øyeblikket som Sophia våger og velger å snakke om dette vanskelige stedet hun vil slutte å gå til. Malin klarer å hjelpe henne å få «ut det jeg har på hjertet». Hun forteller om stedet og folkene der som «bryter henne ned». Hvordan hun liksom har sitt liv på spill i dette «nei-et» som hun vil mobilisere, kommer frem ved at det er ladet med en fortvilet ekspressivitet: «jeg har jo bare lyst til å rope det ut». Hun roper det jo ikke, men hun tør nå si det til Malin.

I intervjuet med Malin får vi også hjelp til å se hva som skje i denne sekvensen:

Malin: Jeg prater jo ikke raskt [...] jeg stopper veldig opp og gir rom for at hun kan snakke. Jeg venter. [...] Jeg drar litt på det, og så merker jeg at når jeg stopper, da får jeg henne med, selv om det ikke er noe spørsmål [...] det er forventet at hun skal si noe.

Intervjuer (Winterstø): Du venter.

Malin: Jeg venter.

Malin gir Sophia rom – ved å stoppe opp, vente, ved ikke å fullføre, snakke sakte – for at Sophia kan tre inn. Malin passer på en måte på at hennes prat ikke blir for sammenhengende, men gjennom sin måte å prate på preget av ufullstendighet, venting og nøling så gis mulighet for åpninger og brudd der noe nytt kan komme inn, der Sophia kan komme inn.

I samspill med Malin uten å være fanget

En kunne kanskje beskrive det slik at jenta både har vært til stede og *nærværende* i samtalen, med hele den rikdom av responsivitet den har bydd på, men samtidig ikke helt? Hun har samtidig vært et « annet sted », på en måte *fraværende*, ved at hun har hatt noe annet vanskelig viktig « på hjertet » som hun har leita etter muligheten til å snakke om. Kanskje det er nødvendig at samtalen har kvaliteter som både gir mulighet til nærvær i samtalsens førende og formende kraft, men at det også er nødvendig at samtalen, *samtidig*, har kvaliteter som gjør det mulig å være fraværende i forhold til samtalsens formende og fangende kraft? En kunne si at det blir betydningsfullt både å kunne være utenfor samspillet og være innenfor samspillet, for ikke å bli fullstendig ført, formet og fanget av samtalsituasjonen.

Igjen: For å eksistere trenger vi livgivende dialog (Bakhtin) og responsivitet (Asplund), men det må også finnes *smutthull* (Bakhtin) der en kan gjøre både en uttreden og en inntreden, med noe annet, noe nytt, for å gjøre en (unik) forskjell, noe som ikke bare er et « produkt » av den aktuelle konteksten. Vår eksistens må være ekstra-rytmisk (utenfor rytmen), og det må være mulighet for å respondere på det andre byr på, men også å være *responsløs* (Asplund) i forhold til noe, for å selv å kunne tre inn og gi nye retninger i det som skjer.

Fra sekundene med Malin og ut i verden

Vi får også noe innblikk i Sophias liv i verden utenfor selve den samtalen vi har utforsket. Hun forteller både i samtalen og i intervjuet etterpå om dette stedet hun vil slutte å gå til. Dette er et sted som, i tråd med begrepene vi har introdusert i kapittelet, ikke har vært livliggjørende for henne, men tvert imot bryter henne ned. Et sted hun vil bort fra. Vi ser her at også i Sophias liv i verden, som jo er en vedvarende bevegelse i møte med steder og folk, så blir det vesentlig for henne å finne de sosiale rom som livliggjør henne.

Men samtidig må disse rommene kunne åpne for hennes egen eksistens ved at det er mulig å tre ut av dem så de ikke fanger henne i noe hun ikke vil være i, eller former henne til noe hun ikke vil være. Sophia vil ikke la seg fange av hvilken som helst dialog eller hvilken som helst sosialitet. Hennes

livskamp er både å finne steder, sosiale rom, som gir liv gjennom responsivitet, men også å finne smutthull, der hun kan eksistere gjennom å tre ut og tre inn.

Psykososialt arbeid – livliggjøring med smutthull

Vi foreslår altså at psykososialt helsearbeid dreier seg om å *skape livliggjørende rom, med smutthull – der en kan tre inn og ut*. Hva vil så psykososialt helsearbeid dreie seg om i lys av dette? Kanskje en kunne formulere det slik at vi som skal hjelpe gjennom psyko-sosialt helsearbeid, trer inn i det «responsorium» (Asplund, 1987, s. 17) som den eller dem vi skal hjelpe befinner seg i. Her skal vi gjennom å skape konkrete møter, sekund for sekund, forsøke å bidra til et samspill som kan virke livliggjørende.

En slik livliggjøring har, som vi har pekt på, en rekke modaliteter: Som fagfolk trer vi inn i samspillet med våre kropper, og livliggjøringen vil alltid handle om hvordan vi er kroppslig responsive sammen med dem det gjelder (*kroppslig-vital modalitet*). Videre vil vi også tre inn i folks responsorium og invitere til dialoger der en sammen finner ord og mening for den situasjon de er i, noe som igjen kan være til hjelp for å finne veier videre (*hermeneutisk meningsskapende modalitet*).

Den *etisk-eksistensielle modalitet* er vanskeligere å beskrive, men samtidig kanskje den viktigste? Viktigst fordi det er her det viser seg om vi i psykososialt helsearbeid klarer å skape rom som etterspør den enkelte (eksistens) – slik vi så at Sophia fikk anledning til å tre frem med seg og sitt. Viktigst også fordi det er her etikken kommer inn i form av et personlig ansvar for den andre – slik vi så hos Malin når hun føler og famler seg frem for å kunne respondere og gi Sophia plass på best mulig måte. En kunne si at den etisk-eksistensielle modalitet er avhengig av at den profesjonelle praksisen ikke må bli for sterk og bestemmende (f.eks i betydningen regulert av prosedyrer). Dette vil kunne hindre at rom gis for det som kanskje er en livsnødvendig erfaring for den som skal hjelpes: å kunne komme frem med det som er unikt ved han, henne eller hen og de vanskelighetene de er i. Malin, psykisk helsearbeideren som møtte Sophia, har gitt oss hint om hvordan dette kan gjøres når hun har vist oss hvordan hun går sakte frem, stopper, venter, snakker uferdig, nøler osv., for å slippe Sophia til.

Livet – og psyko-sosialt helsearbeid – dreier seg da kanskje om å skape denne vekslingen mellom livliggjørende øyeblikk sammen med smutthull i den sosiale responsiviteten. Dette gjelder fra sekund til sekund i hele vår bevegelse gjennom livet og verden fra vi blir født til vi dør.

Referanser

- Asplund, J. (1987). *Det sociala livets elementära former*. Korpen.
- Bakhtin, M. (1984). *Problems of Dostoevsky's poetics*. University of Minnesota Press.
- Bakhtin, M. (1990). *Art and answerability*. University of Texas Press.
- Buber, M. (1992). *Jeg og du*. Cappelen.
- Bøe, T. D. (2013). Stemmen og ansiktet. Bakhtin, Levinas og noen etiske refleksjoner omkring psykisk helse. I P. Leer-Salvesen & T. Mesel (Red.), *Makt og avmakt: Etiske perspektiver på feltet psykisk helse* (s. 93–109). Portal Forlag.
- Bøe, T. D., Kristoffersen, K., Lidbom, P. A., Lindvig, G. R., Seikkula, J., Ulland, D. & Zachariassen, K. (2015). 'Through speaking, he finds himself... a bit': Dialogues open for moving and living through inviting attentiveness, expressive vitality and new meaning. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 36(1), 167–187. <https://doi.org/10.1002/anzf.1092>
- Bøe, T. D., Larsen, I. B. & Topor, A. (2021). «Ikke la meg være i fred»: Om et comeback til sosial responsivitet. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 18(3), 283–294. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2021-03-0>
- Ellingsen, S., Roxberg, Å., Kristoffersen, K., Rosland, J. H. & Alvsvåg, H. (2013). Entering a world with no future: A phenomenological study describing the embodied experience of time when living with severe incurable disease. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 27(1), 165–174. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6712.2012.01019.x>
- Gannik, D. (2002). Situational disease: Elements of a social theory of disease based on a study of back trouble. *Scandinavian Journal of Primary Health Care*, 20(1), 25–30. <https://doi.org/10.1080/028134302317310741>
- Ingold, T. (2017). On human correspondence. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 23(1), 9–27. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.12541>
- Kirkengen, A. L. & Næss, A. B. (2021). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Universitetsforlaget.
- Kristoffersen, K. (2006). *Helsens sammenhenger: Helsefremmende prosesser ved kronisk sykdom*. Cappelen.
- Levinas, E. (1985). *Ethics and infinity: Conversations with Philippe Nemo*. Duquesne University Press.
- Lidbom, P. A., Bøe, T. D., Kristoffersen, K., Ulland, D. & Seikkula, J. (2014). A study of a network meeting: Exploring the interplay between inner and outer dialogues in significant and meaningful moments. *Australian & New Zealand Journal of Family Therapy*, 35(2), 136–149. <https://doi.org/10.1002/anzf.1052>
- Lysberg, J. (2021). Video-stimulated recall som datainnsamlingsmetode. I F. Rusk (Red.), *Videoforskning på ulike læringsarenaer: Mangfoldig videodata i pedagogisk forskning og utvikling* (s. 81–99). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.153.ch4>
- Nind, M. (2016). Video stimulated recall, reflection and dialogue: Introduction to the method. *National Centre for Research Methods*. Hentet 18. september 2024 fra https://www.ncrm.ac.uk/resources/online/video_stimulated_research_methods/downloads/Introduction_to_methods_recall_reflection_dialogue.pdf

- Oxford English Dictionary*. (2020). Exist. Hentet 18. februar 2024 fra https://www.oed.com/dictionary/exist_v#
- Pirini, J., Matelau-Doherty, T. & Norris, S. (2018). Multimodal analysis. I *The Palgrave handbook of applied linguistics research methodology* (s. 639–658). Springer.
- Stern, D. (2007). *Her og nå: Øyeblikkets betydning i psykoterapi og hverdagsliv*. Abstrakt forlag.
- Stivers, T. & Sidnell, J. (2005). Introduction: Multimodal interaction. *Semiotica*, 2005(156), 1–20. <https://doi.org/10.1515/semi.2005.2005.156.1>
- Trevarthen, C. & Aitken, K. J. (2001). Infant intersubjectivity: Research, theory, and clinical applications. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 42(1), 3–48. <https://doi.org/10.1017/S0021963001006552>
- Van der Kolk, B. (2020). *Kroppen holder regnskap*. Flux.
- Winterstø, W. (2020). *Samspillsøyeblikk på mikronivå: En kvalitativ studie av samspillsøyeblikks betydning for barn og unges psykiske helse* [Masteroppgave, Universitetet i Agder]. Upublisert.

